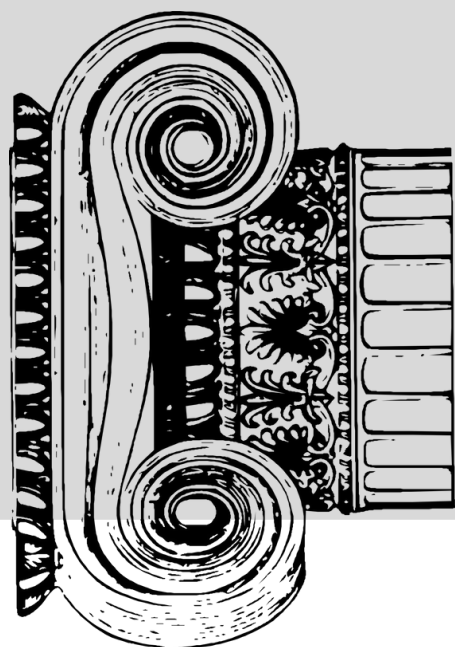
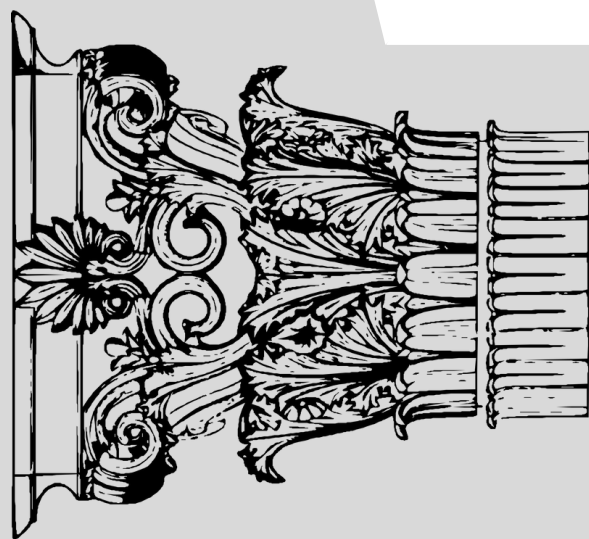

В П Л И В Н А

У К Р А Ї Н С Ь К У
І Д Е Н Т И Ч Н І С Т Ь

В К Р И М У

Витяг з дослідження

Інституційний зв'язок між урядом Російської Федерації та вчиненням воєнних злочинів щодо культурної спадщини в Криму (витяг з Дослідження)

Вступ

Діяльність Російської Федерації в окупованому Криму призводить до істотної шкоди об'єктам культурної спадщини України та світової культурної спадщини, що знаходяться на півострові. Перш за все, після початку окупації федеральною владою РФ та місцевою окупаційною владою були привласнені всі об'єкти культурної спадщини, що знаходяться на території Криму. Окрім того, окупаційна влада санкціонує вивезення матеріальних об'єктів культурної спадщини з Криму на територію РФ і широкомасштабні незаконні розкопки, що нерідко призводять до псування та пошкодження пам'яток. Також, в ході спорудження великих інфраструктурних об'єктів (мостовий перехід «Краснодарський край - Крим», так званий Керченський міст, а також автомобільна дорога «Керч – Феодосія – Білогірськ – Сімферополь – Бахчисарай – Севастополь», так звана траса «Таврида» і т.п.) часто відбувається руйнування археологічних пам'яток, що перебувають у зоні будівельних робіт.

Такі дії являють собою воєнний злочин з огляду на наступні обставини:

- вони вчиняються в умовах окупації та безпосередньо зумовлені нею (без контролю РФ над Кримом внаслідок окупації відповідні дії не могли б бути вчинені);
- особи, що причетні до злочинних дій, усвідомлюють фактичні обставини, які свідчать про наявність режиму окупації (факт контролю РФ території Криму починаючи з лютого 2014 року є загальновідомим та не приховується);
- злочинні дії посягають на об'єкти, що знаходяться під захистом міжнародного гуманітарного права (далі - МГП);
- злочинні дії становлять собою порушення норм МГП.

Дії щодо пошкодження, знищення та розграбування культурної спадщини в Криму не є розрізненими та спорадичними, а становлять частину державної політики РФ по управлінню окупованою територією. Це означає, що відповідальність за них лежить не лише на безпосередніх виконавцях, а і на посадових особах, які в силу своїх владних повноважень організовують та санкціонують відповідну політику.

(...)

Висновки

Коло суб'єктів, що вчиняють на території АР Крим воєнні злочини проти власності є досить широким та становить собою певний ієрархічний інституційний зв'язок. Найвищою ланкою даного зв'язку є державні органи РФ та їх посадові особи, що здійснили розповсюдження російського законодавства на території окупованого Криму: Рада Федерації, Державна Дума РФ, президент РФ Володимир Путін (див. пункт 7 Дослідження).

Наступною ланкою є установи державної влади РФ та місцевої окупаційної влади, а також їх посадові особи, що здійснювали дії, спрямовані на привласнення об'єктів культурної спадщини на окупованій території та відносили їх до відання відповідних структур (див. пункти 9, 10, 11, 18, 19 Дослідження)

Наступною ланкою є установи, що надавали дозволи на незаконні археологічні, реставраційні та інші роботи на об'єктах культурної спадщини, що призвели до їх пошкодження, псування або розграбування (див. пункти 23, 24, 25, 27, 28, 31, 35, 43, 47, 53, 58 Дослідження).

Найнижчу ланку складають організації та їх посадові особи, що є виконавцями незаконних робіт, здійснювали вивезення культурної спадщини на територію держави-окупанта, а також ті, бездіяльність яких спричинила руйнування об'єктів культурної спадщини (див. пункти 16, 23, 26, 28, 29, 30, 41, 43, 44, 54, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 70, 71 Дослідження).

Окремою (допоміжною ланкою) у системі інституційного зв'язку є організації, що надавали сприяння та підтримку (фінансову, інформаційну та будь-яку іншу) виконавцям незаконних робіт (див. пункти 13, 15, 45, 57 Дослідження).

Зазначені вище особи, діючи умисно в умовах окупації АР Крим Російською Федерацією, усвідомлюючи фактичні обставини окупації, вчинили дії/допустили бездіяльність, що призвели до на незаконного привласнення, пошкодження, псування та розграбування об'єктів культурної спадщини України.

Ідентичність крізь призму міжнародного права. Інформаційний огляд

Зміст ідентичності та структура

Право на особисту ідентичність визнається в міжнародному праві через ряд декларацій та конвенцій. Вже з народження ідентичність особи формується та зберігається шляхом реєстрації або надання їй імені.

Поняття «ідентичність» походить одночасно від двох складових: Idem (лат. означає – тотожний, подібний) та Ipse (лат. означає – самого себе). Відтак ідентичність означає одночасно і унікальність індивіда (спільноти), і його (їх) належність до певного об'єкта ототожнення – іншої людини, місця, території, етносу, конфесії тощо. Ідентичність – це результат процесу ідентифікації, в основі якої лежать механізми розрізнення та ототожнення.

Окремі дослідники поділяють існуючі ідентичності на природні, які не вимагають послідовної діяльності щодо їх самовідтворення, та штучні, котрі потребують постійної цілеспрямованої підтримки. До перших, зокрема, належать: етнічні, расові, територіальні, загальносвітові. До других – національні, професійні, конфесійні, класові, регіональні, групові тощо. Окремі мають змішаний характер, наприклад гендерна.

Структура ідентичності включає наступні її рівні:

- емоційний (афективний) – настрої, почуття індивіда/спільноти, які виникають до об'єкта ідентифікації, (наприклад почуття любові до місця народження – малої батьківщини);
- пізнавальний (когнітивний) – уявлення індивіда/спільноти про об'єкт ідентифікації, його характеристики та включення себе (самокатегоризація) до його складу;
- поведінковий – готовність індивіда/спільноти до дії, а також сукупність мотивацій до дії, які є наслідком їх самоототожнення.

Ідентичність як багатопланове наукове поняття є:

- умовою психологічного здоров'я індивіда;
- виступає засобом визначення себе та розпізнавання інших;
- механізмом його адаптації до мінливої соціокультурної реальності.

Право на ідентичність в міжнародному праві.

Право на ідентичність не є новим поняттям. Вже Конвенція про права дитини прямо визнавала право людини на ідентичність, а також це право існує неявно в договорах та конституціях набагато довше, але чіткого та повного визначення немає.

А. Право на ідентичність явно і неявно фігурує у кількох міжнародних документах як незалежне право, що накладає позитивні та негативні зобов'язання на держави, хоча точний зміст цих прав та обов'язків залишається неоднозначним навіть для авторів.

Визначаючи право на ідентичність, найважливішим інструментом є Конвенція про права дитини, оскільки вона прямо захищає право дитини на ідентичність.

Стаття 8 (1) передбачає: Держави - учасниці зобов'язуються поважати право дитини зберігати свою ідентичність, включаючи громадянство, ім'я та сімейні відносини, визнані законом без незаконного втручання.

Заява про те, що ідентичність "включає" національність, ім'я та сімейні відносини, свідчить про те, що ідентичність концептуально відноситься до цих аспектів. Стаття 8 (2) додає державний обов'язок "надавати належну допомогу та захист" тим, хто «незаконно позбавлений» своєї ідентичності «з метою швидкого відновлення їх ідентичності». Тобто право на ідентичність покладає на державу обов'язок захистити це право.

Б. Як право на вираження поглядів

Стаття 19 Декларації прав людини та стаття 10 ЄКПЛ дають кожному право на свободу переконань та їх вираження. Тому ці статті заохочують прояв ідентичності. У справі *Handyside v UK* суд зазначив: "Свобода вираження поглядів є однією з суттєвих основ такого суспільства, однією з основних умов його прогресу та розвитку кожної людини". Свобода вираження поглядів не тільки схвалює окремих осіб брати участь та сприяти суспільному життю, але також дає їм можливість дізнатися, хто вони є особисто.

Стаття 9 ЄКПЛ також передбачає право на свободу (і прояв) думки, совісті та релігії. На думку Локка, думка і свідомість встановлюють особисту ідентичність, адже це основи того, ким є людина. Крім того, переконання людини також сприяють внутрішній та зовнішній ідентичності.

В. Як право на розвиток особистості

Право мати і розвивати особистість розглядається у статті 22 Загальної декларації прав людини: "Кожен має право на реалізацію прав, необхідних для гідності та вільного розвитку своєї особистості". Стаття 29 також захищає право на розвиток власної особистості: "[кожен] має обов'язки перед спільнотою, в якій лише можливий вільний і повний розвиток його особистості".

Г. Конвенція ООН про права дитини підкреслює цінність і важливість ідентичності дитини. Жиру та Де Лоренці поділяють розуміння ідентичності на дві частини: статичну та динамічну. Статичні аспекти ідентичності стосуються атрибутів, які роблять людину видимою для зовнішнього світу, наприклад, фізичних особливостей, статі, імені, генетики та національності. Динамічні аспекти включають мораль та релігійні та культурні особливості. Відповідно до статті 7, дитина має право мати "юридичну" ідентичність, зареєструвавшись, а також має право на ім'я та громадянство. Вони захищають переважно статичні аспекти ідентичності. Однак стаття 8 захищає та заохочує динамічні аспекти ідентичності дитини, зберігаючи її або її ідентичність стосовно національності, імені та сімейних відносин. Стаття 8 ілюструє обов'язок держави захищати це право як пасивно, так і активно.

Проблемні питання права на ідентичність

Критична напруженість між науковцями щодо права на ідентичність згрупувалась навколо питань. Чи є право на особистість незалежним, автономним правом, яке захищає окремі людські інтереси, чи це всеосяжне "основне" право, яке збирає та об'єднує кілька пов'язаних з ними прав людини?

а. Право на ідентичність як незалежне право людини

У спробах пояснити спектр прав, пов'язаних з ідентичністю, кілька коментаторів намагалися визначити право на ідентичність через загальне право, що охоплює конституційні права, або як основне право, яке концептуально об'єднує низку суміжних прав. Ці конституційні або суміжні права включають принаймні права на громадянство, ім'я та сім'ю, перелічені у статті 8 Конвенції про права дитини.

Наслідки суто першого визначення є суворими. Право людини, яке "просто повторює" існуючі права, не дозріло для кодифікації. Таким чином, деякі італійські коментатори вважають право на ідентичність згідно з італійською юриспруденцією повторюваним і не заслуговуючим незалежного захисту.

б. Щодо другого, то юридичні експерти стверджують, що право на ідентичність не тільки незалежне та автономне від інших прав, але й фундаментальне, що не підлягає відступу та вкорінене у людській гідності. Міжамериканський комітет юристів стверджує, що право на ідентичність не можна розуміти лише стосовно прав, з якими воно традиційно асоціюється. Навіть там, де в національній конституції немає чіткого посилання на право на ідентичність, стверджує Комітет, невідступність та сутність цього права передбачає її гарантію.

Пропозиції до висновків

Ідентичність - це «соціальний профіль» особистості, який індивідуалізує та виділяє людину серед інших. Тобто це генетичний код, історія хвороби, біологічна стать, а також соціальні чи зовнішні зв'язки (такі як сімейні відносини, а також зв'язки з культурою, релігією або географічним місцем).

Ідентичність людини включає ті аспекти соціального профілю, які є значущими для людини.

В зв'язку з означеними вище чинниками пропонуємо наступне твердження: в суб'єктивному розумінні право на ідентичність це певний вид та міра поведінки особи, що захищає її значні та пізнавальні особисті якості та соціальні стосунки.³

Право на ідентичність, як ми його уявляємо, захищає лише ті важливі елементи ідентичності особистості, які є пізнавальними, тобто об'єктивно відкриті суспільству через добросовісні свідчення.

3 <http://scm.oas.org/pdfs/2007/cp19277.pdF>

КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ В КРИМУ

в умовах окупації

ФОРМИ ПОРУШЕНЬ:

- ! УМИСНЕ ЗНИЩЕННЯ ПАМ'ЯТОК
- ! ЕКСПРОПРІАЦІЯ МАЙНА (ПРИМУСОВЕ ПОЗБАВЛЕННЯ ВЛАСНОСТІ)
- ! НЕЗАКОННІ АРХЕОЛОГІЧНІ РОЗКОПКИ
- ! ВИВЕЗЕННЯ АРТЕФАКТІВ, ЗДОБУТИХ ПІД ЧАС АРХЕОЛОГІЧНИХ РОЗКОПОК, ЗА МЕЖІ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВУ
- ! НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПАМ'ЯТОК НА ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕНЬ:

- ! НЕ ВИЗНАННЯ РФ ФАКТУ ОКУПАЦІЇ ТА ЗАСТОСОВНОСТІ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА (ЗАКОНІВ І ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ)
- ! ВІДСУТНІСТЬ КОНТРОЛЮ ЗА ЦІЄЮ ДІЯЛЬНІСТЮ З БОКУ УКРАЇНИ
- ! ВІДСУТНІСТЬ КОНТРОЛЮ ЗА ЦІЄЮ ДІЯЛЬНІСТЮ З БОКУ СВІТОВОЇ СПІЛЬНОТИ
- ! ПУБЛІЧНІСТЬ ПЕРЕВАЖНОЇ БІЛЬШОСТІ ФАКТІВ ЗНИЩЕННЯ/ ПОШКОДЖЕННЯ
- ! ЗАЛУЧЕННЯ ПРОВІДНИХ НАУКОВИХ ЗАКЛАДІВ РФ
- ! НАДАННЯ РУЙНІВНОЇ АКТИВНОСТІ РФ В КРИМУ
- ! ОЗНАК "АРХЕОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ"

АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

ФОРМУЛЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ ВІДБУВАЄТЬСЯ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (ВСЕРЕДИНІ ДЕРЖАВИ)

МІНКУЛЬТ (МОНІТОРИНГ СИТУАЦІЇ, АНАЛІЗ ІНФОРМАЦІЇ ТА ЇЇ ДОКУМЕНТУВАННЯ/ ФІКСАЦІЯ)

НАЦПОЛІЦІЯ/ПАРКС/ГПУ (РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ, ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ)

КМУ, СБУ, РНБОУ (САНКЦІЇ)

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВІДБУВАЄТЬСЯ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ (ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ)

МЗС (ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ ІНСТРУМЕНТАМИ ДИПЛОМАТІЇ -САНКЦІЇ, РІШЕННЯ І РЕЗОЛЮЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЮНЕСКО, ІНФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ СПІЛЬНОТИ НА КРИМСЬКІЙ ПЛАТФОРМІ У СЕРПНІ 2021 Р., ЗАЛУЧЕННЯ ДО ПРОБЛЕМИ)

МІН'ЮСТ (ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ З ВИКОРИСТАННЯМ СУДОВИХ МЕХАНІЗМІВ)

Інструменти негативного впливу Російської Федерації на українську національну ідентичність в Криму під час окупації (витяг з Дослідження)

Висновки

Підбиваючи підсумки, можемо зазначити, що збройна агресія РФ проти України та окупація нею АР Крим, м. Севастополь взимку-навесні 2014 р. поставила під загрозу збереження української ідентичності на вказаних територіях, привнівши заздалегідь сплановану та розроблену систему її придушення та знищення. Зокрема, на території Кримського півострова тиск на носіїв української ідентичності з початку весни 2014 р. відбувався і триває дотепер за кількома лініями:

- 1) створення «українського інформаційного вакууму» – блокування українського теле- і радіомовлення, заборона на ввезення українських друкованих ЗМІ та кореспонденції з материкової частини держави, обмеження доступу до українських електронних джерел інформації, зачистка бібліотек від української літератури, ведення агресивної антиукраїнської пропаганди у ЗМІ держави-окупанта і підконтрольних їй медіа на території Криму;
- 2) перейменування і «переформатування» організацій, закладів та установ, що були пов'язані з Україною та / або містили у своїй назві складник «українськ-», переслідування української культурної самобутності;
- 3) демонтаж українських матеріальних пам'ятних символів, негласні заборони на демонстрацію української національної та культурної символіки та на зібрання з нагоди пам'ятних для українського народу дат і подій;
- 4) тиск на шкільну та студентську молодь – катастрофічне обмеження отримання освіти українською мовою, тиск на родини, в яких діти проходять дистанційне навчання в освітніх закладах материкової України та / або готуються до вступу до ЗВО на материковій Україні, мілітаризація освіти, плекання російської ідентичності серед підростаючого покоління та підготовка його до умовної «війни за святу Русь проти нацистської України»;

5) наступ на релігійні свободи – відібрання храмових приміщень, психологічний та фізичний тиск на священників і парафіян українських церков (УПЦ КП / ПЦУ) з метою примусу до розірвання зв'язків з духовними центрами в Україні та ведення діяльності у правовому полі держави-окупанта;

6) розправи над проукраїнськими активістами та людьми, що декларують українську ідентичність і / або демонструють її прояви: щодо цих людей застосовуються навішування ярликів («фашисти», «нацисти», «екстремісти», «терористи» тощо), незаконні обшуки, арешти та позбавлення волі, побиття, катування, психологічний тиск, «адміністративне» та «кримінальне» переслідування, зникнення безвісти, вбивства;

7) примус до прийняття громадянства держави-окупанта, заміщення населення громадянами РФ, що прибувають на тимчасове або постійне місце проживання з території держави-окупанта, витискання проукраїнського населення за межі півострова за допомогою «латентної» або фізичної депортації.

Внаслідок проведення подібних заходів особи, що до окупації АР Крим і м. Севастополя РФ у 2014 р. виявляли українську ідентичність, або йдуть у «внутрішню еміграцію» з метою приховати і зберегти її, або змінюють її на «російську» або абстрактну чи космополітичну.

Ці та інші чинники дають всі підстави стверджувати, що на території АР Крим і міста Севастополя в умовах окупації РФ фактично відсутні умови для збереження та розвитку української ідентичності. Відновлення їх можливе лише після цілковитої деокупації півострова та проведення реінтеграції всіх аспектів його життя до законодавчого та культурного простору держави Україна.

Херсонес в окупації: швидке знищення vs повільний захист

Херсонес Таврійський - античне і візантійське місто-держава у південно-західній частині Криму¹. Точної дати, коли Херсонес був заснований дослідники не називають², однак приблизний час існування античного міста вкладають у хронологічні рамки V століття до нашої ери - XIV століття нашої ери³.

Унікальність Херсонесу полягає у тому, що він є одним із небагатьох зразків цілісно збережених античних міст разом із їх хорою⁴.

Попри надзвичайну, визнану на світовому рівні цінність, події, які трапилися після окупації Кримського півострова Росією, змушують поставити під сумнів його майбутнє.

1. Херсонес до окупації Кримського півострова Російською Федерацією

За українським законодавством Херсонес - пам'ятка культурної спадщини. Його статус змінювався і він отримував все більше захисту.

Третього вересня 2009 році Кабінет Міністрів ухвалив Постанову № 928, якою вніс до переліку об'єктів культурної спадщини національного значення Державного реєстру нерухомих пам'яток України і Херсонес⁵.

За три роки до переліку об'єктів культурної спадщини національного значення, які вносяться до Державного реєстру пам'яток України внесли вже чотири об'єкти - комплекс некрополя Херсонесу Таврійського і монастиря Богоматері Влахерернської (охоронний номер 270020-Н), некрополь (охоронний номер 270020/1-Н), монастир Богоматері Влахернської (охоронний номер 270020/2-Н)

¹ <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34034.pdf>

² <http://kompkd.rada.gov.ua/uploads/documents/34034.pdf>

³ <https://www.pravda.com.ua/news/2013/06/23/6992864/>
http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245264033&cat_id=245264015

⁴ <https://www.pravda.com.ua/news/2013/06/23/6992864/>

⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-2009-%D0%BF#Text>

та давню дорогу до Херсонесу із залишками виробничих майстерень (охоронний номер 270020/З-Н)⁶.

Більше того, вже за рік, пам'ятка "Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора" отримала міжнародне визнання та захист - 23 червня 2013 року її включили до списку Світової спадщини ЮНЕСКО⁷, і наразі вона є однією із семи українських пам'яток, які входять до цього списку⁸.

Тому, станом на зараз, за українським законодавством Херсонес є об'єктом всесвітньої спадщини та має статус пам'ятки національного значення⁹.

Після визнання Херсонесу на міжнародному рівні, пам'ятка отримала відповідну охорону. Однак, зараз наданий захист не діє через окупацію Кримського півострова Російською Федерацією.

2. Херсонес після окупації Російською Федерацією

У 2015 році за указом президента РФ В. Путіна окупаційна влада включила пам'ятники і території Національного заповідника "Херсонес Таврійський" до Єдиного державного реєстру об'єктів культурної спадщини народів Росії¹⁰.

Пізніше, того ж року "державний історико-археологічний музей-заповідник" "Херсонес Таврійський" В. Путін вніс до списку особливо цінних об'єктів культурної спадщини Росії. З першого січня наступного року цей указ набрав чинності¹¹.

⁶ Постанова Кабінету Міністрів № 929 від 10 жовтня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2012-%D0%BF#Text>

⁷ <https://www.istpravda.com.ua/short/51c8221c8bcb7/>

⁸ <https://unesco.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukravinski-objekti-u-spisku-vsesvitnovi-spadshchini-vunesko>

⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

¹⁰ <https://www.unian.ua/economics/realestate/1116257-zapovidnik-herones-tavriyskiy-za-ukazom-putina-pereyshov-u-vlasnist-rosiji.html>

¹¹ Указ В. Путіна №596 від 7.12.2015. URL: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201512070020.pdf>.

У липні 2021 року Міністерство культури РФ змінило попередній перелік об'єктів Херсонесу, які підлягають охороні¹², який був створений ще у 2016 році¹³.

Міжнародна спільнота визнає Херсонес власністю України. Однак, це не заважає Росії вважати, що ця пам'ятка є її власністю. За словами постійної представниці РФ при ЮНЕСКО, Е. Митрофанової, “де-факто статус Херсонеса як об'єкта культурної спадщини визначається російським законодавством”, попри те, що ЮНЕСКО “не визнає, що музей-заповідник Херсонес Таврійський знаходиться під відповідальністю Росії”¹⁴.

Тобто, Росія усвідомлює, що її протиправні дії засуджують, але незважаючи на це, продовжує їх.

3. Претензії РПЦ на Херсонес

Попри те, що РФ вважає, що Херсонес належить їй, серед окупантів немає єдиного підходу до того, хто ж є власником Херсонесу. Свідченням цього є суперечка Російської православної церкви, яка також вирішила висловити свої претензії на пам'ятку, та “керівництва” заповідника “Херсонес Таврійський”.

Підґрунтям для таких претензій є прийнятий ще у 2010 році Державною думою РФ закон “Про передачу релігійним організаціям майна релігійного значення, що знаходиться у державній чи муніципальній власності”¹⁵. За ст. 6 цього закону майно, яке знаходиться у власності держави (Херсонес, на думку окупанта, є “федеральним державним закладом”¹⁶), можна передати релігійній організації після наданою нею письмової заяви¹⁷.

¹² <https://rulaws.ru/acts/Prikaz-Minkultury-Rossii-ot-07.06.2021-N-798/>

¹³ <https://rulaws.ru/acts/Prikaz-Minkultury-Rossii-ot-11.01.2016-N-2/>

¹⁴ <https://www.dsnews.ua/society/yunesko-otkazalas-priznavat-rossiyskim-zapovednik-hersones-25022016170300>

¹⁵ Закон N 327-ФЗ “Про передачу релігійним організаціям майна релігійного значення, що знаходиться у державній чи муніципальній власності”. URL: <https://rg.ru/2010/12/03/tserkovnoedobro-dok.html>

¹⁶ <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201512070020.pdf>

¹⁷ <https://rg.ru/2010/12/03/tserkovnoedobro-dok.html>

Таку заяву РПЦ подавало у листопаді 2016 року, однак Росмайно “не стало розглядати заяву у зв’язку із некомпетентністю документів”¹⁸. Попри негативну відповідь, РПЦ має намір знову подавати запит до Росмайна¹⁹.

Йдеться про передачу 24 об’єктів, які знаходяться на території Херсонесу та начебто, “належать колишньому Князь-Володимирському чоловічому монастирю”. На думку С. Халюти, голови Севастопольського округу РПЦ, для розміщення експонатів “держава [йдеться про РФ - прим.] повинна побудувати сучасний музейних комплекс”.²⁰

Однак, із переданням пам’ятки церкві не погоджується С. Мельникова, директорка заповідника “Херсонес Таврійський”. На її думку, “передача об’єктів неможлива” оскільки порушить цілісність комплексу²¹.

Міністерство культури РФ називає питання щодо передачі музею РПЦ “дискусійним” та зауважує, що віддати будівлі церкви можна тільки у разі, якщо “музей отримає адекватну заміну цим приміщенням”²².

Це вже не перший випадок у РФ, коли РПЦ претендує і, як наслідок, отримує пам’ятки культурної спадщини. Так, наприклад, у Санкт-Петербурзі влада передала РПЦ храм Святої Катерини²³. Такі прецеденти свідчать про те, що небезпека передання Херсонесу РПЦ також цілком реальна. Однак, у нашому випадку варто враховувати і ті факти, що під час першого подання заявка була відхилена Росмайном, а Мінкульт РФ не висловлює чіткої позиції з цього питання. Відтак, те, як розвиватимуться події надалі і чи отримає РПЦ об’єкти Херсонесу, на які так претендує, передбачити поки важко.

¹⁸ <https://www.bbc.com/russian/news-38715126>

¹⁹ <https://www.bbc.com/russian/news-38715126>

²⁰ <https://www.bbc.com/russian/news-38715126>

²¹ <https://www.kommersant.ru/doc/3199960>

²² <https://www.kommersant.ru/doc/3199960>

²³ <https://www.kommersant.ru/doc/3199960>

4. Руйнування Херсонесу Російською Федерацією

Після подій 2014 року окупаційна влада провела цілу низку заходів на території Херсонесу та його хори, які його пошкоджували та знищували. З того часу стан пам'ятки суттєво погіршився.

У 2016 році під час проведення будівельних робіт окупаційна влада “залила бетоном античну садибу на мисі Херсонес”, яка розташована на заповідній ділянці на Маячному півострові²⁴ (йшлося про “виритий котлован 250 на 250 метрів 2 метри глибиною, залитий бетоном”)²⁵.

Взимку 2018 року “під ківш бульдозера потрапила антична садиба III століття”, на місці якої будується фондосховище археологічного музею-заповідника “Херсонес Таврійський”²⁶.

У 2018-2019 роках там проводилися “міжнародний музичний фестиваль” “Опера у Херсонесі” для чого прямо на території пам'ятки ЮНЕСКО “було завезено 15 фур металоконструкцій та дизель-генераторну електростанцію, встановлено чотири сцени, три екрани, трибуну для глядачів загальною вагою 500 тонн, світлове і звукове обладнання потужністю 50 кіловат.”²⁷

У липні 2020 року на території заповідника знову були відновлені розкопки²⁸, у жовтні того ж року повідомлялося про продовження розкопок і про те, що “неподалік від місць розкопок працювала будівельна машина, яка бурила шурф”²⁹.

²⁴ https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%96%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BA%D0%B8_%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%B8_%D0%BD%D0%Bo_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B8%D0%B9%D0%BA%D1%83_%D0%9C%D0%Bo%D1%8F%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%Bo

²⁵ <https://www.depo.ua/ukr/life/okupanti-zalili-betonom-antichnu-sadibu-v-hersonesi-27042016151900>

²⁶ <https://voicecrimea.com.ua/main/articles/the-threat-loss-object-world-and-ukrainian-heritage-tauric-chersonesos-as-consequence-russian-occupation.html>

²⁷ <https://voicecrimea.com.ua/main/articles/the-threat-loss-object-world-and-ukrainian-heritage-tauric-chersonesos-as-consequence-russian-occupation.html>

²⁸ <https://ua.krymr.com/a/novyny-krymu-rosiiski-arkheolohy-vidnovliuiut-rozkopky-v-khersonesi/30705720.html>

²⁹ <https://ru.krymr.com/a/news-khersones-arkheologicheskie-raskopki/30907298.html>

Тобто, йдеться не про поодинокий випадок пошкодження пам'ятки культурної спадщини, а про систематичне умисне пошкодження та знищення.

5. Реакція міжнародної спільноти на злочинні дії РФ

Міжнародна спільнота засуджує такі дії Російської Федерації щодо Херсонесу.

У 2016 році ЮНЕСКО закликала “утриматися від будь-яких дій, які завдали б [Херсонесу та його хорі] шкоди та виконувати зобов'язання за міжнародним правом, вживаючи всіх можливих заходів для його захисту”³⁰.

Реакція на подальші події теж була вкрай негативною і зараз ЮНЕСКО сильно стурбоване щодо майбутнього стану збереження об'єкту. Занепокоєння міжнародної організації викликав, зокрема, і “намір РПЦ привласнити 24 об'єкти, які є невід'ємною частиною Херсонеса Таврійського та його хори, занесеного до Списку всесвітньої спадщини”³¹. Організація підкреслює, що “це напряду негативно впливає на стан збереження зазначеного об'єкту”. Окрім того, стривоження викликають і “незаконні роботи на об'єкті світової культурної спадщини”, а саме “будівництво берегозахисних споруд Херсонеського поселення” та забезпечення “збереження, вивчення та консервації приміщень хори на території цього комплексу”. ЮНЕСКО підкреслює і те, що такі дії неузгоджені з Україною і робить висновок, що такі “масштабні будівельні роботи безумовно, становлять безпосередню небезпеку для його автентичності та безпеки”^{32,33}. Серйозним наслідком того, що окупаційна влада проводить роботи без погодження проєктів, методик і документації із Україною та ЮНЕСКО, може бути те, що такі роботи виконують некомпетентні виконавці, які зруйнують пам'ятку.

Тобто, на протиправність дій РФ міжнародна спільнота вказує, але проблема виникає також у тому, що *засудження таких дій є поки тільки на папері. Більше*

³⁰ Рішення 40 COM 7B.62. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374521>

³¹ http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/IOS/images/202EX5_PartII_rev.pdf

³² <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374521>

³³ http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/IOS/images/202EX5_PartII_rev.pdf

того, фактичний доступ до пам'ятки відсутній і в Україні і в міжнародних спостерігачів, що унеможливлює аналіз реального стану пам'ятки та здійснення необхідних заходів і, як наслідок, активні дії.

6. Відповідальність за збереження пам'ятки на період окупації за міжнародним правом

Відповідальність за збереження Херсонесу та його хори лежить на Російській Федерації, як на державі, яка окупувала територію Кримського півострова. За ч.7 ст. 5 ЗУ “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” передбачено, що на тимчасово окупованій території відповідальність за охорону культурної спадщини покладено на РФ, як на державу-окупанта³⁴. Відтак, на період окупації саме на цій державі лежить обов'язок охороняти і зберігати пам'ятку.

Окрім того, 30 квітня 2020 року після тривалих закликів експертів³⁵³⁶, Україна приєдналася до Другого протоколу до Гаазької Конвенції про культурні цінності³⁷. Стаття 9 (1) (с) Протоколу накладає заборону на “будь-які археологічні розкопки, якщо тільки це не вимагається виключно для охорони, обліку чи збереження культурної цінності”³⁸.

Своїми незаконними діями Російська Федерація порушує це положення Другого Протоколу.

7. Національне законодавство Росії та України щодо захисту Херсонесу

Якщо порівнювати російське та українське законодавство щодо захисту культурної спадщини, то побачимо, що вже на національному рівні у РФ законодавчий захист Херсонесу та його хори значно гірший.

³⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

³⁵ <https://www.ukrinform.ru/rubric-crimea/2084945-minkultury-gotovit-doklad-v-unesko-po-krymskoj-problematike.html>

³⁶ https://lb.ua/culture/2015/12/16/323594_mikola_yakovina_zaraz_vladi.html

³⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-20#n2>

³⁸ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#n2

Українське законодавство відносить Херсонес та його хору до об'єктів всесвітньої спадщини³⁹, що надає йому статус предмета особливої охорони (ст. 37-1 ЗУ “Про охорону культурної спадщини”⁴⁰). Наслідком є найвищий із можливих ступенів захисту⁴¹.

На противагу, у Російській Федерації статус Херсонеса нижчий. Об'єктом всесвітньої спадщини Херсонес у РФ визнаний бути не може, оскільки міжнародна спільнота ніколи не визнає належність Херсонесу РФ, то за її законодавством “державний історико-археологічний музей заповідник “Херсонес Таврійський” має статус особливо цінного об'єкта культурної спадщини народів Російської Федерації⁴².

Такий статус передбачає низку обмежень, порівняно із українським законодавством, що негативно впливає і впливатиме у подальшому на стан збереження Херсонесу.

За українським законодавством управління пам'яткою здійснюється багатоступенєво: через наглядову раду об'єкту (ст. 37-5 ЗУ “Про охорону культурної спадщини”) та органи правління (ст. 37-3 ЗУ “Про охорону культурної спадщини”)⁴³ (із доручення Міністерства культури керівництво здійснює Національний заповідник «Херсонес Таврійський»)⁴⁴. Такий механізм прийняття рішень є гарним запобіжником для прийняття рішень, які б могли потенційно зашкодити пам'ятці.

Окрім того, від необдуманих дій, які б потенційно могли погіршити стан пам'ятки захищає обов'язкове, у цілому ряді випадків, (як-от перед проведенням містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, меліоративних, шляхових, земляних робіт та такому об'єкті, а також на його територіях чи у буферній зоні), необхідне попереднє повідомлення Комітету

³⁹ <https://unesco.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/ukrayinski-obyekti-u-spisku-vsesvitnoyi-spadshchini-yunesko>

⁴⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁴¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁴² <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201512070020.pdf>

⁴³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁴⁴ http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245264033&cat_id=245264015

всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, рекомендації якого є обов'язковими до виконання (ч. 3 ст. 37-2 ЗУ “Про охорону культурної спадщини”)⁴⁵.

Тобто, окрім запобіжників на національному рівні маємо дієві стримувальні механізми на міжнародному рівні, які сконструйовані, щоб забезпечити захист пам'ятки культурної спадщини.

РФ вважає Херсонес пам'яткою культурної спадщини, яка є у державній власності Росії (ч. 1 ст. 50 ФЗ “Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации”)⁴⁶. Механізм прийняття рішень щодо такого об'єкту набагато простіший, порівняно із українським. Ряд рішень як-от щодо встановлення, зміни зони охорони Херсонесу, вимоги до містобудівних регламентів в межах територій даних зон затверджуються Міністерством культури РФ з урахуванням висновку, поданого відповідним регіональним органом (ч. 3 ст. 34 ФЗ “Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации”)⁴⁷. Тобто, йдеться про те, що для того, щоб, наприклад, змінити розмір зони Херсонесу, яка підлягає охороні потрібно лише відповідне рішення Мінкультури РФ. Про міжнародні запобіжники не йдеться взагалі.

Окрім того, додамо, що важливим запобіжником, який є в Україні і відсутній у РФ - це громадянське суспільство, яке має вплив на прийняття рішень владою. Інакше кажучи, йдеться про те, що громадськість має реальну можливість впливати на прийняття рішення. Це підтверджується міжнародними рейтингами. Так, за Civil Society Organisations Sustainability Index (CSOSI) - Індексом Сталості Громадянського Суспільства Україна має кращі показники, аніж РФ⁴⁸.

Тобто, в Україні на прийняття рішень органами влади впливає багато запобіжників: це і багатоступеневе управління Херсонесом, і контроль на міжнародному рівні через Комітет Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і

⁴⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁴⁶ <https://docs.cntd.ru/document/901820936>

⁴⁷ <https://docs.cntd.ru/document/901820936>

⁴⁸ <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/csosi-europe-eurasia-2019-report.pdf>

громадянське суспільство. У Росії все це відсутнє. Як наслідок - руйнування пам'ятки державою - окупантом.

а. Відповідальність за порушення законодавства про культурну спадщину

Іншою проблемою захисту пам'яток культурної спадщини за російським законодавством є менші санкції за його порушення, аніж за аналогічні дії передбачено українським законодавством.

Загалом за порушення законодавства про охорону культурної спадщини передбачена кримінальна та адміністративна відповідальність. Інші форми відповідальності в Україні та в Росії відрізняються. За українським законодавством також передбачено відшкодування шкоди та чіткий перелік фінансових санкцій для юридичних осіб (ст. 43-47 ЗУ "Про охорону культурної спадщини")⁴⁹. За російським - вживається вкрай розмите формулювання: можливість притягнення до "інших видів відповідальності". Як наслідок, вже самі формулювання щодо відповідальності у російському законодавстві є спірними з погляду принципу юридичної визначеності. Це ускладнює розуміння того, яка ж може наступати відповідальність за вчинення протиправного діяння.

Окремі фінансові санкції у ФЗ "Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации", так як це зробив український законодавець у ЗУ "Про охорону культурної спадщини", не передбачені. Окрім того, про додаткове відшкодування шкоди взагалі не йдеться, є лише "обов'язок відшкодувати вартість відновлювальних робіт" (ст.61 ФЗ "Об объектах культурного наследия (памятниках истории и культуры) народов Российской Федерации")⁵⁰. Тобто, за російським законодавством правопорушник має сплатити лише за роботи для відновлення пам'ятки. Вже на рівні закону закріплено вужче поняття, що передбачає менший обсяг відшкодування.

⁴⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

⁵⁰ <https://docs.cntd.ru/document/901820936>

Покарання за вчинення кримінально карного діяння за російським законодавством теж менше, аніж за українським. Щодо покарання за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини національного значення, то ч. 3, 4, 5 ст. 298 Кримінального кодексу України передбачає покарання **до 5 років** позбавлення волі, а у разі, якщо такі дії вчинені із метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини - **до 5 років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого. Максимальна санкція передбачена, якщо ж знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини національного значення були вчинені службовою особою з використанням службового становища. Такі дії караються позбавленням волі **до 8 років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 3 років або без такого⁵¹.

За Кримінальним кодексом РФ передбачена відповідальність за знищення чи пошкодження об'єктів культурної спадщини менша. У випадку знищення чи пошкодження особливо цінних об'єктів культурної спадщини РФ максимальне покарання - позбавлення волі на строк **до 6 років** (ст. 243 КК РФ)⁵².

Окрім того, у випадку, якщо відбулося порушення умов зберігання чи використання об'єктів культурної спадщини, то передбачене покарання до 2 років позбавлення волі (ст. 243.1 КК РФ)⁵³.

Тобто, найбільш можливе покарання за українським законодавством за знищення чи пошкодження такої пам'ятки - позбавлення волі **до 8 років** з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до **3 років**, а за російським - позбавлення волі на строк до 6 років.

⁵¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

⁵² http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/1fb96b14cf73fbcod19e9674dd18a7dafd6867f2/

⁵³ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/2d7653df2115c6ff8d9cb4cfb6671867b84adf43/

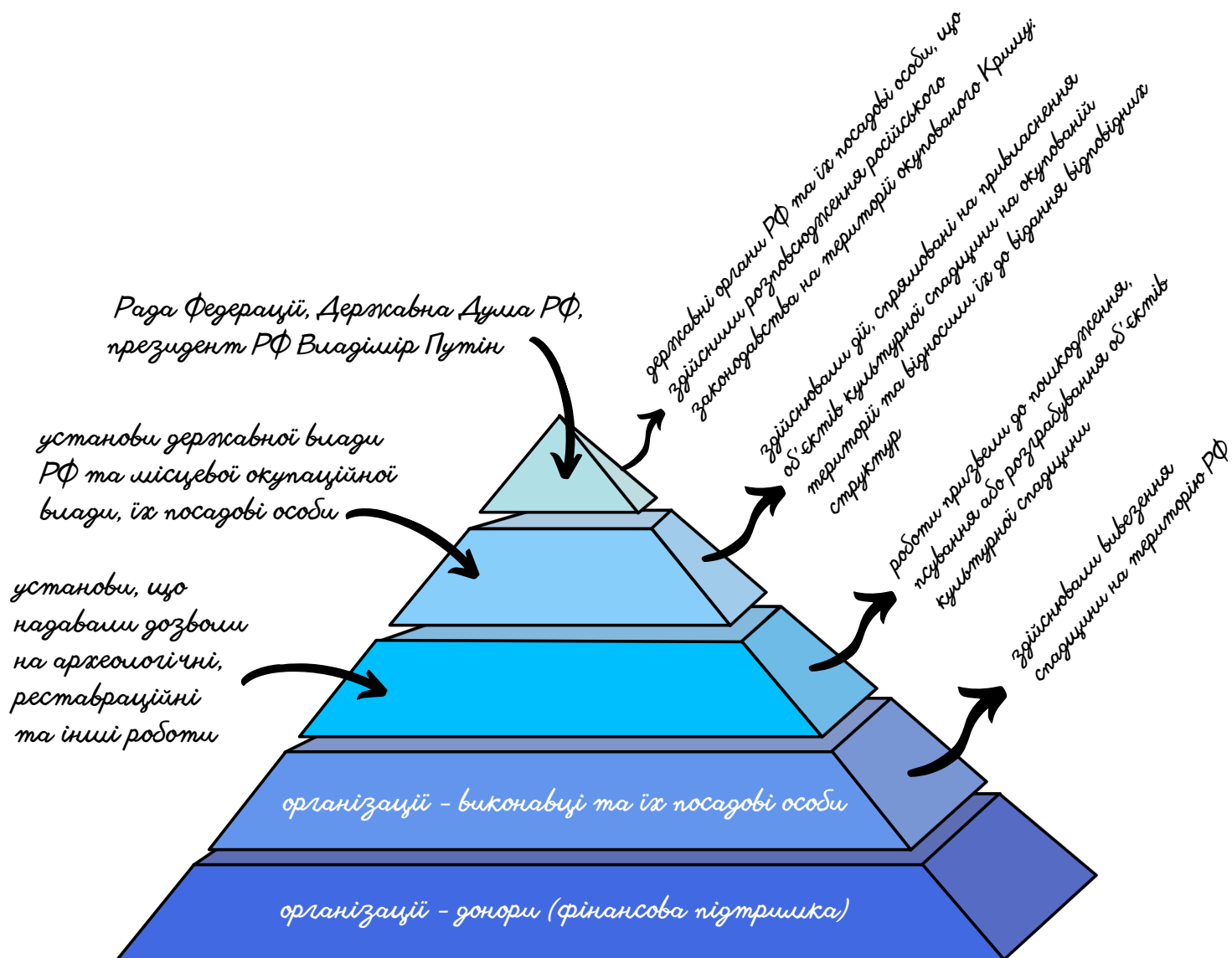
Доля Херсонесу у майбутньому залежить від дій як України та міжнародної спільноти. Важливо, щоб іноземні держави далі підтримували політику невизнання і не підтримували заяв Росії про те, що Херсонес - це її власність. Окрім того, не варто допускати передання пам'ятки Російській православній церкві. Це тільки погіршить її становище. За знищення та пошкодження Херсонесу винних потрібно притягнути до відповідальності. У цьому випадку йдеться і про індивідуальну кримінальну відповідальність осіб, які особисто причетні до руйнування Херсонесу, так і відповідальність Росії як держави. Окрім того, для України варто і далі продовжувати санкції проти Ермітажу, як органу управління Херсонесу, які президент України ввів у 2020 році строком на 3 роки⁵⁴.

Надія Васьківська,
ГО "Регіональний центр прав людини"

⁵⁴[Указ Президента України №184/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1842020-33629](https://www.president.gov.ua/documents/1842020-33629)

Інституційний зв'язок суб'єктів,
що вчиняють на території АР Криму
воєнні злочини проти власності

Політика невизнання.

Як захистити Херсонес від окупанта?

Що таке політика невизнання?

Концепція “Політики невизнання” пов’язана з іменем посадовця Сполучених Штатів Америки Генрі Стімпсона. У 1932 році Японія окупувала частину території Китаю. Генрі Стімпсон, який на той час обіймав посаду державного секретаря США, видав ноту Японії та Китаю, що відобразила реакцію США на такі неправомірні дії Японії.

У документі йшлося про те, що США не визнаватиме ніяких договорів “між Японією та Китаєм, які порушують права США або угоди, на які США підписалися”¹². Тобто, загалом йдеться про те, що треті держави не визнають неправомірне насильницьке набуття території.

Після того випадку США багаторазово використовували політику невизнання: не визнавали окупацію Радянським Союзом держав Балтії - Естонії, Латвії та Литви³, не визнають вони і окупацію Росією Криму⁴.

У сучасному світі “політика невизнання [...] перетворилася у обов’язок невизнання”, про що влучно зауважив суддя Міжнародного Суду Справедливості Кшиштоф Скубішевський у справі Східного Тимору⁵.

Тобто, інші держави не просто мають право, а зобов’язані реагувати на порушення.

Початок нормативного закріплення політики пов’язаний із закріпленням обов’язку “утриматися від застосування чи погрози силою” “проти

¹The Mukden Incident of 1931 and the Stimson Doctrine. Office of the historian. URL: <https://history.state.gov/milestones/1921-1936/mukden-incident>.

²The Stimson Doctrine of non-recognition of territorial conquest. URL: www.austlii.edu.au/au/journals/UQLJ/1996/9.pdf.

³Т. Короткий, Є. Лук’яненко. Від декларації Велеса до Кримської декларації. Українське право. 2018. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/vid-deklaratsiyi-vellesa-do-krymskoyi-deklaratsiyi/.

⁴Байден: США ніколи не визнають анексію Криму і разом з Україною протистоятимуть агресії Росії. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-biden-on-crimea/31123584.html>.

⁵Dissenting opinion of Judge Skubiszewski. Case on East Timor. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-06-EN.pdf>.

територіальної цілісності чи незалежності будь-якої держави” у статті 2 (4) Статуту ООН⁶. Пізніше, прийнятий під час Холодної війни Гельсінський заключний акт, у статті 4 також містив заборону зміни території держави шляхом воєнної окупації чи інших прямих або непрямих силових заходів, що суперечать міжнародному праву. Більше того, прямо встановлено, що “ніяка така окупація чи набуття не буде визнане правомірним” (стаття 4)⁷.

Через півстоліття після прийняття Статуту ООН, Комісія міжнародного права ООН закріпила у статтях 40, 41 (2) Статей про відповідальність держав за міжнародні протиправні діяння заборону визнавати правомірною ситуацію, яка виникла із серйозного порушення імперативних норм міжнародного права (однією із таких загальновизнаних імперативних норм міжнародного права є заборона агресії)⁸⁹.

Крім цього, положення міжнародного гуманітарного права закріплюють незмінність статусу території внаслідок її окупації (стаття 4 Першого Додаткового протоколу до Женевських конвенцій)¹⁰.

Політика невизнання - це, у багатьох випадках, спільна реакція світової спільноти на неправомірні дії певної держави. Відповідно, приклади конкретних дій, які держава повинна вчиняти або утриматися від їх вчинення, найкраще аналізувати із резолюцій Ради Безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН.

Такі дії зачіпають різноманітні сфери суспільного життя. До переліку можемо віднести:

⁶United Nations Charter (full text). United Nations. 1945.
URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>.

⁷Conference on security and co-operation in Europe. Final act. 1975. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>.

⁸Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf.

⁹Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. 2001. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

¹⁰Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/f6c8b9fee14a77fdc125641e0052b079>.

- заборону вступу у дипломатичні, консульські, торгові, військові, культурні та інші відносини у цих сферах і розірвання вже існуючих;
- утримання від будь-яких дій, які б сприяли та заохочували незаконний режим, відмову від забезпечення зброєю, пов'язаного обладнання та призупинення військової допомоги, припинення економічної, фінансової та технологічної допомоги;
- застосування відповідних заходів, щоб забезпечити, що ніякі дії, вчинені службовими особами та установами не відповідали визнанню;
- припинення будь-якого членства або асоційованого членства, а також унеможливлення набуття членства, яке незаконний режим має у спеціалізованих установах ООН та відхилення будь-яких прохань про членство від цього режиму;
- заборону всім фізичним та юридичним особам, що знаходяться під юрисдикцією держав, мати будь-які зносини, відхилення паспортних документів, виданих "незалежною державою";
- припинення усіх відносини з юридичними особами, що перебувають у власності або під безпосереднім контролем держави;
- перешкоджання громадянам чи юридичним особам, які не під прямим контролем держави від інвестування чи одержання концесій у держави та проведення детального вивчення та перегляд усіх двосторонніх договорів між собою та постраждалою державою, наскільки ці договори містять положення, якими вони застосовуються до окупованої території¹¹.

Якогось універсального переліку дій, який би можна було застосувати у кожній ситуації не існує, кінцевий список визначають у кожному випадку окремо в залежності від обставин.

¹¹ Резолюція Ради Безпеки ООН 661 (1990). URL: https://digitallibrary.un.org/record/94573/files/S_RES_662%281990%29-EN.pdf; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. A/RES/2022 (XX). 1965. URL: [https://undocs.org/en/A/RES/2022\(XX\)](https://undocs.org/en/A/RES/2022(XX)); Резолюція Ради Безпеки ООН. 1965. S/RES/217(1965). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/90484>; Резолюція Ради Безпеки ООН. 1970. S/RES/277(1970). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/90779>; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. 1976. A/RES/31/. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/31/6>; S/13549. Резолюція Ради Безпеки. 1979. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/5030>; Резолюція Ради Безпеки ООН. 1970. S/RES/283(1970). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/90777>; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН. 1982. A/RES/37/123. URL: <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/FAABB796990CF95A852560D9005240CF>; Резолюція Ради Безпеки. 1990. S/RES/662(1990). <https://digitallibrary.un.org/record/94221>; Резолюція Ради Безпеки ООН. 1990. S/RES/661(1990)1. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/94221>; Резолюція Ради Безпеки ООН. 1975. S/RES/384(1975). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/93735>; Резолюція Ради Безпеки ООН. 1984. S/RES/550(1984). URL: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Cyprus_SRES550.pdf

Політика невизнання щодо російської окупації Криму була закріплена ще у 2014 році як консолідована реакція міжнародної спільноти на російську окупацію. Зокрема, ООН у Резолюції Генеральної Асамблеї № 68/262 “Щодо територіальної цілісності України” закликала всі держави “утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне визнання порушення національної єдності та територіальної цілісності України, включаючи будь-які спроби змінити кордони України шляхом погрози або застосування сили чи іншими незаконними шляхами”¹².

Європейський парламент засудив російську агресію у Криму “як серйозне порушення незалежності та територіальної цілісності міжнародного права”, а також “вважає анексію Криму незаконною та відмовляється визнавати фактичне управління Росії на півострові” у резолюції (2014/2717(RSP))¹³. У обох випадках невизнання російської окупації Криму стало вираженням реакції цілої низки держав.

Знищення Росією української пам'ятки культурної спадщини Херсонесу

Діяльність Російської Федерації після окупації Кримського півострову стала прикладом вже звичних для цієї держави практик.

Викривлення та привласнення Російською Федерацією чужої історії та культури як метод ведення війни разом із безкарністю за незаконні розкопки, привласненням та вивезенням за межі окупованої території культурних цінностей та іншою руйнівною діяльністю в сфері культурної спадщини має наслідком відчуття абсолютної безкарності за злочинну діяльність проти пам'яток культурної спадщини Російської Федерації у Криму.

Знищення та/або пошкодження об'єктів матеріальної культурної спадщини України у Криму набули масштабного характеру. Такі факти здебільшого є публічними та загальновідомими. Більше того, діяльність із знищення пам'яток реалізується через такі видатні національні заклади науки і культури РФ, як Державний Ермітаж та заклади Російської академії наук.

¹² Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 27 березня 2014. URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_68_262.pdf

¹³Резолюція Європейського парламенту 2014/2717(RSP) від 17 липня 2014 року. URL: <https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2014-0009>.

Окупаційна влада ігнорує думку не лише місцевого населення, інколи відверто порушуючи права людини (у тому числі — право власності), знищує унікальні пам'ятки археології, архітектури, паркового мистецтва та інші, які мають визначне історичне, мистецьке та наукове значення, а також є важливими з погляду естетики, етнології та антропології. Вимоги світової спільноти про припинення руйнівної діяльності в Криму також ігноруються Російською Федерацією.

Під загрозою знищення опинилася пам'ятка світової спадщини ЮНЕСКО “Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора”, щодо якого російська влада реалізує плани, несумісні з його охоронним статусом, а також інші пам'ятки культурної спадщини, що включені до попереднього списку ЮНЕСКО (Судацька фортеця, Ханський палац, тощо).

Експропріація пам'яток культурної спадщини та іншого майна, масштабні так звані археологічні (насправді, ні - авт.) розкопки, знищення культурного шару через використання важкої будівельної техніки, хаотичне будівництво на території пам'ятки, вилучення археологічних артефактів з археологічних пам'яток та інші незаконні дії окупаційної влади на Херсонесі та його хорі, їх характер та системність свідчать про умисний характер порушення норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Українську пам'ятку культурної спадщини, що має світову цінність, Херсонес Таврійський та його хору, Росія знищує систематично та поступово ¹⁴¹⁵.

Для того, щоб протистояти руйнівній політиці агресора Україна повинна вживати цілий комплекс заходів. По-перше, важливо переслідувати у кримінальному порядку осіб, що дотичні до знищення українських пам'яток в Криму. По-друге, варто впроваджувати та продовжувати санкційні заходи проти таких осіб. По-третє, працювати з нашими партнерами щодо запровадження ними санкційних режимів до таких осіб. Нарешті, необхідно звертатися до міжнародних судових інстанцій. Однак, для ефективного та якнайшвидшого захисту своїх державних інтересів Україна повинна наповнити змістом та ефективно використовувати політику невизнання, яку було проголошено ООН та неодноразово підтверджено подальшими резолюціями ООН та документами ЄС, про що зазначалося вище.

¹⁴Окупанти залили бетоном античну садибу в Херсонесі. depo.ua. 2016 року. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/okupanti-zalili-betonom-antichnu-sadibu-v-hersonesi-27042016151900>

¹⁵Загрози втрати об'єкта світової та української спадщини “Херсонесу Таврійського” як наслідок російської окупації. Голос Криму: культура. 2019. URL: <https://voicecrimea.com.ua/main/articles/the-threat-loss-object-world-and-ukrainian-heritage-tauric-chersonesos-as-consequence-russian-occupation.html>.

Наповнити змістом у цьому випадку означає сформулювати список дій (в зв'язку з руйнівною політикою щодо культурної спадщини на окупованому півострові), які, на думку нашої держави, є неприпустимими. Україні варто визначити дії, які є прийнятними. Чітко окреслити позиції і повідомити всій світовій спільноті, які саме дії ми будемо вважати порушенням нашого суверенітету, та довести цей перелік до відома інших держав¹⁶¹⁷.

Крім пунктів, які вже закріплені міжнародними документами (не визнавати належність Криму Росії, визнавати лише тимчасову окупацію, поважати територіальну цілісність України, тощо) в контексті протидії руйнівній політиці РФ в сфері культурної спадщини на нашу думку Україна має співпрацювати з урядами інших держав, щоб закріпити в міжнародних документах або встановити в своєму національному законодавстві наступні вимоги (заборони):

- припинити ділові, фінансові, культурні, наукові контакти з фізичними та юридичними особами, причетними до незаконних археологічних розкопок, будівництва на пам'ятках, а також інших форм знищення чи пошкодження пам'яток культурної спадщини України в Криму, зокрема і щонайменше з такими закладами культури та науки РФ, як Державний Ермітаж, Інститут археології Російської академії наук (далі - РАН), Інститут історії матеріальної культури РАН, Інститут сходознавства РАН, Російське географічне товариство, Московський державний університет імені М. В. Ломоносова, Державний музей образотворчих мистецтв імені О. С. Пушкіна;
- заборонити наукові, ділові відносини з установами (та їх співробітниками), у віданні яких знаходяться протиправно передані об'єкти власності держави Україна у Криму - об'єкти матеріальної культурної спадщини України в Криму (пам'ятки культурної спадщини сукупність пам'яток архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та культурних ландшафтів);
- заборонити наукові, ділові зносини із закладами культури та науки, створеними Російською Федерацією в Криму;
- перешкоджати туризму та еміграції до Криму, засуджувати будь-які форми колонізації (заселення) півострову;

¹⁶Кононенко М. Крим: якою має бути українська політика невизнання російської окупації. LB.ua. 2019. URL: https://lb.ua/world/2019/06/13/429453_krim_kakoy_dolzhna_ukrainskaya.html

¹⁷Мокренюк С. Кримська платформа: зміст чи форма. Голос Криму: культура. 2021. URL: <https://voicecrimea.com.ua/main/views/krimska-platforma-zmist-chi-forma.html>.

- утримуватися від будь-яких форм співпраці з окупаційною адміністрацією Криму та інспірованими і підконтрольними їй інституціями і особами;
- кваліфікувати історичні та археологічні дослідження РФ на ТОТ Криму як “академічно недоброчесні”, з відповідними негативними наслідками їх популяризації у сферах музейно-виставкової діяльності, наукових публікаціях, міжнародних наукових форумах;
- заборонити встановлення культурних/творчих та ділових зв’язків з громадянами РФ та інших країн, що брали участь у концертній, театральній, кінематографічній та іншій творчій діяльності на окупованій території, а також відповідальність за порушення цієї заборони.

Після домовленостей з іншими країнами та імплементації цих засад в конкретних міжнародних угодах, Україна має здійснювати постійний моніторинг дотримання норм і правил на окупованій території, та через всі можливі дипломатичні та правові інструменти, зокрема Кримську платформу, реагувати на факти їх недотримання.

Саме так повинен виглядати ідеальний механізм протидії нелегальним діям Російської Федерації. Однак, на практиці ситуація виглядає інакше.

Наприклад, державна установа Російської Федерації музей Ермітаж здійснює незаконні археологічні розкопки на окупованій території Кримського півострову¹⁸. У відповідь на такі дії Україна прийняла рішення про застосування санкцій щодо Ермітажу в травні минулого року¹⁹.

Водночас, вже у восени того ж 2020 року Ермітаж спільно та за кошти однієї із країн Європи проводить виставку предметів матеріального мистецтва, на якій презентує, зокрема, і предмети, які були виявлені раніше під час археологічних розкопок на території України²⁰.

¹⁸Закатані під асфальт: культурна й історична спадщина як жертва окупантів у Криму. 24 канал. 2021. URL: https://24tv.ua/yak-kulturna-spadshhina-stala-zhertvoyu-okupantiv-novini-krimu_n1652518.

¹⁹Указ Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2020 року “Про застосування, скасування і внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”” №184/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1842020-33629>.

²⁰Мокренюк С. Як це розуміти: Німеччина стала партнером токсичного російського Ермітажу. 24 канал. 2021. URL: https://24tv.ua/chomu-nimechchina-stala-partnerom-toksichnogo-ermitazhu-novini-rosiyi_n1619839

Необхідність впровадження запропонованих вище вимог сформульована експертами підгрупи “Гуманітарна політика” експертної мережі Кримської платформи.

Важливо, що вимога “наповнити змістом політику невизнання” в сфері захисту культурної спадщини вже закріплена актами органів влади України.

Так, рішенням Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики від 30 червня 2021 року Міністерству закордонних справ та Міністерству культури і інформаційної політики доручено сформулювати офіційну позицію держави щодо елементів політики невизнання в зв’язку з пошкодженням та знищенням пам’яток культурної спадщини України в Криму, незаконним вивезенням культурних цінностей за межі окупованого півострову²¹.

Наразі інформація про виконання рішення Комітету в публічному доступі відсутня.

Відтак, наповнення змістом “політики невизнання” є важливим завданням України в протидії руйнівній політиці РФ щодо нашої культурної спадщини в Криму. Водночас політика невизнання є потрібним інструментом для тиску на державу-окупанта, припинення подальших порушень наших національних інтересів, який на нашу думку недооцінений зовнішньополітичним відомством України.

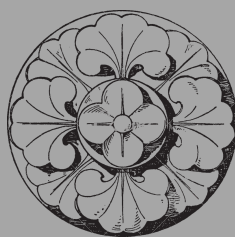
*Надія Васьківська,
Сергій Мокренюк
ГО “Регіональний центр прав людини”*

²¹Матеріали засідання Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики від 30 червня 2021 року. 2021. URL: <http://kompkd.rada.gov.ua/documents/zasid/74863.html>.

Дослідження проведено за участі
Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України
та Прокуратури Автономної Республіки Крим та м.Севастополя

Матеріал видано в межах Ініціативи з розвитку аналітичних центрів в Україні,
яку виконує Міжнародний фонд «Відродження» у партнерстві з Ініціативою відкритого
суспільства для Європи (OSIFE) за фінансової підтримки Посольства Швеції в Україні.
Думки та позиції викладені у цій публікації/інфографіці/відео/ є позицією автора та не
обов'язково відображають позицію Посольства Швеції в Україні, Міжнародного фонду
«Відродження» та Ініціативи відкритого суспільства для Європи (OSIFE).

РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПРАВ ЛЮДИНИ
2021